

Pázmány Péter prédikációinak tanításai

Pázmány Péter életének egyik legfontosabb eleme a prédikációírása, mert magyar ellenreformáció egyik legnagyobb alakja, így egész életében a reformáció visszaszorításán és az emberek katolikus hitre való visszatérítésén fáradozott. Azonban, hogy jobban megismerhessük Pázmány művészetét, nézzük meg milyen volt a helyzet prédikációk ügyében az őt megelőző időkben.

Magyarországon prédikációk írottan két formában léteztek: latin nyelvű nyomtatott vagy kéziratos gyűjteményekben, és ezek magyarra fordított, átdolgozott változataiban. Megjelentek a protestáns prédikációk is, de ezek nem voltak esztétikailag műalkotások. A reformáció célja egy mélyebb, bensőségesebb vallás megteremtése volt, de a katolikus ellenszegülés miatt kialakult feszültség, és a görcsös vágy, hogy mindent Bibliai idézettel támasszanak alá, eltérítette a figyelmet a célról. A prédikációk ilyen jellege a későbbiekben is akadály lesz a protestáns esztétikai fejlődésének.

1543-ban összehívták a tridenti zsinatot, ami a prédikációk fejlődésében fontos szerepet játszott. A katolikus klérus (egyházi emberek; papság) belső fegyelmeinek helyreállítására és a reformáció előretörésének megállítására. Később minden országban a szükségnek megfelelően használták ezeket a határozatokat, például Spanyolországban vagy Portugáliában, amit kevésbé érintett a reformáció, inkább a hit mélyítésére használták.

Az igehirdetés kérdése többször is felmerült a zsinaton, végül a következőkben állapotok meg: a prédikátoroknak minden kétértelműségtől mentesen a Biblia és az egyházatyák tanítására támaszkodva kell tartania a szentbeszédet; és mint emberek legyenek a hitszónokok az „emberi lélek halásza”, legyenek alázatosak, ne törekedjenek dicsőségre, és ugyanúgy beszéljenek mind prédikációnál mind magánéletben. Továbbá a püspököknek (főpapoknak) is kötelező személyesen prédikálniuk – ez azért jelentős, mert Európa-szerte voltak olyan püspökök, akik évekig nem prédikáltak és akár még püspöki rezidenciájukat sem látogatták. Magyarországon lassabban, fokozatosan épültek be ezek a reformok az egyházba.

Pázmány Péter közvetlen „előzménye” Káldi György volt, aki ezt maga is írja egy hasonlatában a műve elején: ahogy a hajnali csillag csak addig gyönyörködteti az embert amíg fel nem kel a Nap, az ő műve is csupán Pázmány hasonló témájú művének előhírnöke. Élesen támadó hanggal vitatja a protestáns tanokat, illetve ókori bölcsektől származó gondolatokat fogalmaz meg keresztény köntösben.

Pázmány Péter 1570-ben született Nagyváradon. Kortársai később jellemzést írnak róla: jó ítélőképesség, bölcsesség, irodalmi hajlam, kormányzásra való rátermettség, de kiemelik a rendkívüli szónoki képességeit. Részt vett a kassai székesegyház rekatologizálásában és minden művét folyamatosan javította, pontosította, még akkor is, ha azt már kinyomtatták. Ő maga hangsúlyozza, hogy lelki haszonért ír, nem a dicsőségért.

Legfontosabb forrásai, ahonnan ő is tanult, és amikből kialakította saját elveit a Biblia és az antik bölcsek. Az antik tanításokat egy vad fához

hasonlítja, amit ha beoltanak Krisztusi tanítással, akkor kedves, szép gyümölcsöt terem. Tanulmányai során megismerkedett görög és római szerzők műveivel egyaránt: Cicero, Vergilius, Horatius, Ovidius, Livius, Caesar, Ezópusz, Homérosz, Démoszthenész, de a fő irányvonalat Arisztotelész és Seneca adta számára. Ezenfelül elveire és prédikációira hatással voltak olasz és osztrák hitszónokok tanításai is.

Három ajánlást készített beszédgyűjteménye elé: „Szentháromság egy Istenhez”, „Keresztyény olvasóhoz” és „Keresztyén prédikátorokhoz”. Ezekben világosan leírja a beszédek célját, stílusát és világos elvárásokat támasz az őket előadók felé.

Munkájának lényege azonban az erkölcsi tanításaiból derül ki. Ezek két részre oszlanak: az erények és a bűnök tárgyalására, illetve a gyakorlati útmutatóra a mindennapi élethez. A bűnöknél felsorolja a Bibliában is említett bűnöket, és az ottani tanításoknak megfelelően tanít ő is, de kiegészíti azzal, hogy háborúzni nem bűn, ha azt a hit terjesztésére használják. Továbbá az olyan egyházfők szintén nem bűnösök, akik gazdagok és magas rangban állnak, mert Isten helyezte őket arra a helyre. A borfogyasztás kérdésében tudja, hogy hazánkban nem tilthatja be, nem tudná megváltoztatni ezt a berögzült szokást, így köztes megoldást választ: a bor „kevese mindenre hasznos; a sokat ártalmas”.

Az erények tárgyalásakor Arisztotelészt veszi alapul, aki szerint „az erény olyan tökéletesség, amely jóvá teszi nemcsak azt, akiben van, hanem annak cselekedeteit is”. Arisztotelész szerint ennek három összetevője van: tudatosság, jó szándék és állhatatosság. Ahogy említettem Pázmány ebből indul ki, de korántsem áll meg itt, hanem tovább viszi az elméletet. Véleménye szerint a jóság és jámborság mindig belülről fakad, ehhez egy hasonlatot használ:

„Nem azt mondd jó hajónak, melyet szépen megírtak és aranyoztak, vagy sok kincssel terheltek; hanem, a mely vizet bé nem bocsát; és oly vastag, hogy a habok ütését kár nélkül szenved; nem az a jó szablya, melynek aranyas hüvelye vagyon; hanem amely éles és vastag; nem az a jó ló, melynek szép öltözete vagyon. Hasonlóképpen az ember javát sem kel abban keresni, mely erős, mennyit szánt, mennyi jövedelme vagyon, mely szép ágyban fekszik, mely drága pohárból iszik; mert ezek senkit jóvá nem tésznek; sőt sokszor, a gonosszággal és undoksággal tellyes latrokban találtnak: hanem... egyedül a jóság és jámborság az embernek tulajdon java”

A **rációt**, tudatosságot sokkal jobban hangsúlyozza, mint Arisztotelész, és a hallgatóihoz mindig a meggyőzés, a logikus érvelés és okoskodás felől közelít, akkor is, ha az érzelmekeltés, a megindítás a célja.

A ráció mellett az **aktivitást** az általa használt erkölcs fogalmának másik összetevője, aminek lényege a tetre készség. Elvei szerint minden jóhoz cselekedni kell – ebben egyeznek Zrínyivel: „senki azzal jóságos nem leszen. hogy a tekéletes jámborságnak dicsiretit hallya és érti: hanem, annak cselekedetét kel gyakorlani”. Az ember életének nagy céljai csak is a tudatosságon és az aktivitáson keresztül érhetők el.

Erkölcsi fogalomrendszere hierarchikus. Egy tett, egy tulajdonság, egy esemény attól függően kap értéket, hogy mennyire viszi közelebb az embert az üdvözüléshez.

Három fő, „Isteni erény”-t sorol fel, ami már Pál apostolnál is megtalálható, de Pázmánynál más megfontolásban: a hit, remény, szeretet hármasa. A hitet elválasztja a racionális, tárgyi világ fogalmaitól, mert azt a „halandó emberek értelme meg sem gondolhatta”. Ezzel együtt tisztában van a matematikai igazságok megdönthetlenségével és a matematikai érvelés és okoskodás helyénvalóságával, de fel is teszi a kérdést saját maga igazolására: „ha nem tudjuk, hogy ki indítja a szeleket, a Föld alatti vizek hogyan melegszenek, miért leszünk lázasak, hatóránként a tengerek miért mozdulnak el, hogyan emlékezik az emberi elme stb., akkor hogyan is érthetnénk meg az Isteni hitet?”. Kérdéseinek nagy része ma már megválaszoltak, de bizonyára, ha most élne, képes lenne ezekhez hasonlókat találni. Soraiban a reneszánsz ember kíváncsiságával és lelkesedésével teszi fel kérdéseit, ebből számomra az látszik, hogy ugyan mélyen vallásos ember, mégis kíváncsi a fizikai világ felé is, és nem „csőlátású”.

Második Isteni erénye a remény, mely szerinte elengedhetetlen az üdvözüléshez, mert Isten irgalma mindenki reményt kell, hogy keltsen.

A szeretet, mint erény leírásakor logikus érveléssel győzi meg a hallgatót ennek az erénynek a fontosságáról: az emberi természet nem létezik szeretet nélkül, ezért érdemes erre irányítani figyelmünket és gondolatainkat.

Gyakorlati tanácsaiban törekszik azok betarthatóságára, és hangsúlyozza, hogy a belső tartalom a fontos. Ír az imádságról, meghatározza annak körülményeit: templomban, reggel imádkozzanak a hívők, de kiemeli, hogy a szív legyen buzgó és ne a nyelv fürge.

Az ünnepek megülésénél bizonyos munkákat kivesz a tilalom alól, ilyen az állatgondozás és a természeti károk kivédése. Segít abban, hogy az özvegyek, öregek és betegek el tudják fogadni állapotukat. A férjes asszonyok magatartását próbálja jó irányba terelni, mivel úgy gondolja, hogy nagy részben rajtuk múlik, hogy egy házasság nyugalmas csendességből vagy unalmas veszekedésből áll. Kitér a gyermeknevelésre és oktatásra, mert szerinte mindennek alapja a gyermekek tanítása, és a lányoknak ugyanúgy szükséges iskolába járniuk, mint a fiúknak, hogy majd vallásilag neveljék a családjukat és kezeljék a család gazdaságát.

Összegzőképpen Pázmány Péter erősen törekedett arra, hogy tartalmasabbá tegye a katolikus hitet és olyan gyakorlati útmutatással lássa el a hívőket, amellyel azok könnyebben beépíthetik életükbe azt.